

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастырудағы педагогтің рөлі.ЖАРИЯЛАНДЫ
13.02.2026СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/187167/>**Сайфуллаева Жайна Әбдірахманқызы**

Лауазымы: тәрбиеші

Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Түгіскен ауылы

«Сағыныш — Б» бөбекжай бақшасы

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың әлеуметтік тәжірибені қарқынды меңгеретін, тұлғааралық қатынастарға енетін және сөйлеу әрекетінің негіздері қалыптасатын даму сатысы. Осы жаста коммуникация баланың танымдық белсенділігін, эмоциялық-ерік тұрақтылығын және мінез-құлқының әлеуметтік реттелуін қамтамасыз ететін жетекші механизмдердің біріне айналады. Сондықтан коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру мектепке дейінгі тәрбиенің іргелі міндеті ретінде қарастырылады.

Коммуникативтік дағдылардың жеткіліксіз қалыптасуы баланың құрдастарымен өзара әрекетінде тұрақсыздыққа, тілдік белсенділіктің төмендеуіне, қақтығысқа бейімділікке немесе әлеуметтік оқшаулануға әкелуі мүмкін. Мұндай тәуекелдерді төмендетудің негізгі шарты – педагогтің мақсатты, ғылыми негізделген кәсіби әрекеті. Педагог баланың коммуникативтік дамуын тек «сөйлету» арқылы емес, әлеуметтік жағдайларды ұйымдастыру, тілдік ортаны құру және қарым-қатынас нормаларын интериоризациялауға (ішкі ұстанымға айналдыруға) ықпал ету арқылы қамтамасыз етеді.

Коммуникативтік дағдылардың ғылыми мазмұны және құрылымы.

Коммуникативтік дағдылар – баланың әлеуметтік өзара әрекет жағдайында тілдік және тілдік емес құралдарды орынды қолдана отырып, ақпарат алмасу, серіктестің ниетін түсіну, өз ойын жеткізу және өзара қатынасты реттеу қабілеттерінің жиынтығы. Бұл ұғымды мектепке дейінгі педагогикада төмендегі құрылымдық компоненттер

арқылы нақтылауға болады:

Тілдік-коммуникативтік компонент: сөздік қордың жеткіліктілігі, грамматикалық құрылымдардың қолданылуы, дыбыстау анықтығы, байланыстырып сөйлеу.

Диалогтік-прагматикалық компонент: сұрақ қою, жауап беру, әңгімелесуді бастау/жалғастыру, сөйлеу кезегін сақтау, тақырыптан ауытқымау, сөйлесім мақсатын түсіну.

Әлеуметтік-нормативтік компонент: сөйлеу әдебі (амандасу, алғыс айту, кешірім сұрау), серіктесті тыңдау, кезек сақтау, келісу, ортақ ережеге бағыну.

Эмоциялық-реттеуші компонент: эмоцияны тану және атау, күйзелісті басқару, агрессияны әлеуметтік қолайлы формаға көшіру, эмпатиялық жауап беру.

Көрсетілген компоненттердің бірінде бұзылыс байқалса, жалпы коммуникацияның сапасы төмендейді. Демек, педагог ықпалы да кешенді сипатта құрылуы тиіс.

Педагогтің рөлі: кәсіби функциялар жүйесі.

1. Модельдік (үлгілік) функция

Тәрбиеші – баланың тілдік және әлеуметтік мінез-құлқына тікелей әсер ететін негізгі коммуникативтік үлгі. Педагогтің сөйлеу мәдениеті (дұрыс дыбыстау, әдеби норма, логикалық екпін, сөз таңдау дәлдігі) және қарым-қатынас әдебі (сыпайылық, құрмет, сабыр, әділдік) бала тарапынан нормалық үлгі ретінде қабылданады.

Модельдік функцияның ғылыми маңызы: бала қарым-қатынас нормаларын теориялық түсіндіруден гөрі, тұрақты қайталанатын тірі үлгі арқылы тез меңгереді. Сондықтан педагогтің кәсіби тілдік құзыреті коммуникативтік дамудың бастапқы шарты болып саналады.

2. Ұйымдастырушылық функция.

Коммуникативтік дағдылардың қалыптасуы үшін қарым-қатынасқа мәжбүрлейтін немесе ынталандыратын педагогикалық жағдайлар қажет. Тәрбиеші балалардың өзара әрекетін мақсатты түрде құрып, сөйлесім қажеттілігін туындатады: ортақ нәтиже, келісім, ортақ жоспар, ортақ ереже.

Ұйымдастырудың нәтижесі – баланың сөйлеу белсенділігі кездейсоқ емес, жүйелі түрде іске қосылады.

3. Фасилитаторлық функция (ынталандыру және қолдау)

Мектепке дейінгі жаста көптеген балаларда коммуникацияға кіруге психологиялық тосқауыл болады: қателесуден қорқу, тұйықтық, өзіне сенімсіздік. Педагог фасилитатор ретінде баланың тілдік бастамасын қолдап, «сөйлесімге қауіпсіз кеңістік»

қалыптастырады.

Фасилитаторлық ықпалдың көрсеткіші – баланың өздігінен сұрақ қоюы, пікір білдіруі, диалогқа қосылуының артуы.

4. Реттеуші-медиаторлық функция.

Балалар арасындағы қақтығыстар, рөл таласы, кезек бұзу, сөзбен ренжіту сияқты жағдайлар – коммуникативтік мәдениетті қалыптастырудың табиғи әлеуметтік алаңы. Тәрбиеші мұнда жазалаушы емес, медиатор ретінде әрекет етеді:

- жағымсыз мінез-құлықтың салдарын түсіндіреді;
- «сөз арқылы келісу» тәсілін үйретеді;
- әлеуметтік әділдік пен ережені сақтауды қамтамасыз етеді.

Бұл ретте педагог мақсатты түрде тілдік құралдарды енгізеді: «өтінемін», «келісейік», «мен ренжідім, себебі...», «келесіде...» сияқты құрылымдар баланың конфликтіні вербализациялауына мүмкіндік береді.

5. Диагностикалық-бағалаушы функция.

Коммуникативтік дағдыларды дамыту үздіксіз бақылауды талап етеді. Педагог баладағы өзгерісті жүйелі түрде бағалайды:

- диалогқа кіру жиілігі;
- сөздік қордың динамикасы;
- сөйлеу әдебін қолдану;
- тыңдау және кезек сақтау;
- эмоцияны басқару.

Бағалау педагогикалық ықпалдың дәлдігін арттырады: қай компонент әлсіз болса, сол бағыт күшейтіледі.

Коммуникативтік дамуды қамтамасыз ететін педагогикалық шарттар.

1. Тілдік және әлеуметтік «қауіпсіз орта».

Психологиялық қауіпсіздік – баланың сөйлеу белсенділігін көтеретін шешуші фактор. Қателік үшін қысым көрсетілмейтін ортада бала сөйлесімге оңай кіреді. Педагогтың міндеті – бағалау емес, қолдау басым болатын қатынас стилін ұстану.

2. Қарым-қатынасқа бағытталған күнделікті режим.

Коммуникация бір реттік іс-шарамен қалыптаспайды. Ол күн тәртібіндегі барлық

әрекетте іске қосылуы тиіс: таңғы қабылдау, серуен, ұйымдастырылған оқу қызметі, еркін ойын, тұрмыстық еңбек. Педагог әр кезеңде сөйлесімдік тапсырмалар енгізеді.

3. Нормалар мен ережелердің тұрақтылығы.

Сөйлеу әдебі, тыңдау мәдениеті, өзгені бөлмеу, кезек сақтау сияқты нормалар тұрақты талап ретінде бекітіледі. Тұрақтылық мінез-құлықтың ішкі реттелуіне әкеледі.

4. Отбасы-балабақша сабақтастығы.

Коммуникативтік тәжірибе тек балабақшада емес, отбасында да бекітілуі қажет. Педагог ата-анамен ортақ тілдік стратегия (үйде сұрақ-жауап, әңгімелеу, тыңдау мәдениеті) қалыптастырса, нәтиже тұрақты болады.

Әдістемелік тәсілдер (ғылыми негізделген бағыттар).

Сөйлесімдік жағдай тудыру: баланың сөйлеу қажеттілігін туындататын тапсырмалар (ақпарат сұрау, келісу, түсіндіру).

Диалогтік оқыту: қысқа сұрақ-нақты жауап-нақтылау-қорытынды логикасы арқылы сөйлесім мәдениетін қалыптастыру.

Мәтін және әңгімелеу арқылы дамыту: көргенін жүйелі баяндау, себеп-салдар байланысын құру, қорытынды жасау.

Әдеп формулаларын автоматтандыру: амандасу, ризашылық, кешірім, өтініш формаларын күнделікті әрекетте жүйелі қолдану.

Эмоцияны вербализациялау: «мен қуанамын/ренжимін, себебі...» құрылымы арқылы эмоциялық реттеуді дамыту.

Шағын топпен жұмыс: сөйлеуі баяу, тұйық немесе лидерлігі басым балалардың коммуникациясын теңгеру үшін микротоптық ұйымдастыру.

Нәтижені бағалау көрсеткіштері (практикалық мониторинг)

Педагог жұмысының тиімділігін бағалау үшін төмендегі индикаторлар ұсынылады:

- баланың қарым-қатынасқа өздігінен кіруі (инициатива);
- диалогты сақтау ұзақтығы;
- сұрақ қою сапасы (мақсаттылық, дәлдік);
- серіктесті тыңдау және бөлмеу;
- сөйлеу әдебі формаларының тұрақты қолданылуы;
- эмоциялық өзін-өзі реттеу (ашуды сөзбен жеткізу, келісімге келу);

□ қақтығыстардың жиілігі мен шешілу тәсілі (сөз арқылы шешу үлесі).

Қорытынды

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру – мектепке дейінгі ұйымдағы тұлғалық-әлеуметтік дамудың жүйекұраушы бағыты. Бұл үдерістің нәтижелілігі тәрбиешінің кәсіби позициясына тәуелді: педагог балаға тілдік үлгі ұсынып қана қоймай, қарым-қатынасқа қажетті әлеуметтік жағдайларды ұйымдастырады, диалогты қолдайды, өзара әрекетті реттейді және даму динамикасын бағалайды. Коммуникативтік мәдениет жүйелі түрде қалыптасқанда балада сөйлеу белсенділігі артып, әлеуметтік бейімделу жеңілдейді, тұлғааралық қатынастар тұрақтанады және мектепке психологиялық дайындық көрсеткіштері күшейеді.

Пайдаланылған әдебиеттер.

1. Аралбаева Р.К. Мектепке дейінгі педагогика : оқулық. – Алматы : Мектеп, 2012.
2. Жұмабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика негіздері : оқу құралы. – Алматы : Білім, 2015.
3. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі : оқу құралы. – Алматы : Білім, 2013.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана.
5. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» республикалық ғылыми-әдістемелік журналы. – Алматы (соңғы жылдардағы нөмірлері).
6. «Балабақша әлемі» педагогикалық-әдістемелік журналы. – Алматы (тақырыпқа қатысты нөмірлері).